

O DIALEKTIKE*

PREDRAG VRANICKI

Dialektika vo svojej mystifikovanej forme stala sa nemeckou módou, lebo sa zdalo, že oslabuje jestvujúci stav vecí. Vo svojej racionálnej podobe vyvoľáva u buržoázie aj u doktrínárskych ideológov zlosť a zdesenie, lebo v pozitívnom pochopení jestvujúceho zahrňuje zároveň aj pochopenie jeho negácie, jeho nevyhnutného zániku, každú vzniknutú formu chápe v pohybe, teda i z jej pomíňajúcej stránky, neskláňa sa pred ničím a je svojou podstatou kritická a revolučná.

(Karol Marx, *Doslov k II. vyd. Kapitálu, zv. I, Bratislava 1959, 32.*)

Myšlienkový rozvoj človeka je charakterizovaný aj tým, že po prípravných obdobiach názorových diferencií a čiastkových výsledkov nevyhnutne nastáva obsiahla syntéza zmierujúca v mnohom zdanlivo nezlučiteľné stanoviská.

Každá takáto obsiahla syntéza, ktorá je svojou podstatou geniálna a výslednicou obrovského intelektuálneho vypätia, vnucuje sa neskoršie myšlienkovej činnosti celej generácie. Zmocňuje sa myšlienky a súčasne prispieva k určitej myšlienkovej lenivosti. Myšlienková lenivosť epigónov spočíva práve v tom, že nevynakladajú nijaké úpornejšie úsilie, aby prekonalí jednostrannosť a našli nové riešenia, ktoré si vyžaduje život, t. j. celá ľudská prax.

Vývin ľudskej praxe (ako jednoty teoretickej a zmyslovej činnosti) ukazuje vždy, že takáto syntéza predstavuje iba veľký moment ľudskej myšlienkovej tvorby; avšak nikdy nie zavŕšený, nikdy nie absolútny, pretože to protirečí pojmu človeka ako bytosti praxe.

Kritika určitých nedostatkov, jednostranností a nedokonalostí určitej syntézy je spočiatku v prevažnej miere rovnako nedostatočná a jednostranná. Ešte častejšie sa na počiatku kritiky stáva, že sa dieťa vylieva spolu s kúpeľom. Toto sa prihodilo Feuerbachovi s Heglovou dialektikou a toto sa prihodilo mnohým za posledných päťdesiat rokov s Marxovou dialektikou ako s určitým všeobsiahlym princípom.

V oboch prípadoch sú polohy, v ktorých prebiehajú reakcie na určité interpretácie, podobné. Tak v hegelianizme, ako aj v prípade ortodoxného marxizmu stúpencov II. internacionály a neskoršie stalinizmu, bola skutočnosť sublimovaná na zákonitosť: v prvom prípade na zákonitosť ducha, v druhom na zákonitosť hmoty. V jednom i druhom prípade stratil človek ako tvorivá, t. j. slobodná bytosť svoj základný atribút ľudskosti.

Človek sa nikdy neuspokojí s úlohou pasívneho vykonávateľa vyšších nápadov alebo nejakých substanciálnych zákonitostí ducha či ekonómie. Nikdy sa neuspokojí s tým, že bude len pozorovateľom zákonitého historického vývinu, v ktorom sa môže pokúsiť iba o to, hádzať dejinám polená popod nohy.

Neuspokojí sa s tým jednoducho preto, že celé dejiny sú jeho činom, že v určitých

* Referát prednesený na sympóziu československých a juhoslovenských filozofov v Zadare. Zprávu o sympóziu sme publikovali v 1. čísle Filozofie.

situáciách je schopný povedať aj áno alebo aj nie, že je schopný zničiť seba samého, ale súčasne sa aj povzniesť k netušeným výšinám.

Ontologické koncepcie hegelianizmu a určité varianty marxizmu vyvolali v niektorých, zvyčajne tvorivohistorických chvíľach, ostrý odpor a prudkú negáciu, pretože ľudské premenili len na ontologické, slobodu tvorenia na prejavy a poznanie nevyhnutnosti, takže v stalinisticky primitívnej koncepcii filozofie pôsobili iba zákony, línie a ich aplikácie na dejiny. Človek sa stratil, ako by celé myšlienkové a historické úsilie neexistovalo kvôli človeku, akoby nebolo venované človeku, akoby jestvovali historické „zákony“ bez ľudskej tvorivej činnosti. Všetko okrem ľudského stáva sa oblasťou hlavného záujmu. Filozofická myšlienka sa však stráca v špekuláciách o prírode a jej zákonoch, o abstraktno-všeobecnej dialektike, o prírodných vedách, o matematike a podobe a marxistická teória (tak ako nemarxistická) stáva sa podľa svojho ducha zväčša pozitivistickou a zanedbáva podstatný záujem každej veľkej filozofie — záujem o ľudské.

Keďže sa toto všetko konalo v mene dialektiky, a to v mene dialektiky prírody a dejín ako osebe existujúcich entít s vlastnými zákonmi, nadobudla reakcia na celý tento ontologizmus formu negácie dialektiky — aspoň dialektiky prírody.

Úsilie obnoviť vznešenosť ľudského, aj keď sa koniec-koncov dialektické chápa len ako ľudské a historické, predstavuje významný úsek v myšlienkovom vývine prítomnosti. Ak zotrávame v rámci marxizmu, kde sa tieto protiklady prejavujú najvyhranenejšie, poukazuje táto antropologická orientácia (prechádzajúca občas aj do antropologizmu) právom aspoň na nasledujúce momenty: u väčšiny marxistov veľká časť filozofických interpretácií nie je nič iné ako obyčajný vulgárny materializmus alebo kritický realizmus, že pre Marxa je základným problémom človek ako bytosť praxe, t. j. ako historická, kritická a tvorivá bytosť, a že filozoficko-antropologické kategórie a problémy, dialektika ľudského predstavujú naši filozofickú a historicko-praktickú základnú činnosť, náš základný záujem a základný zmysel filozofie.

Ako vidíme, otázka dialektiky sa v podstate prejavuje ako otázka človeka, ako otázka ľudského.

No tým sa problém dialektiky vlastne len začína. Doterajšie myšlienkové snaženia a skúsenosti nám nesporne hovorili toto: po prvé, že Heglova idealistická dialektika musela práve preto, lebo je dialektikou vedomia, dospieť k vrcholu svojho vývinu v absolútnom momente sebauvedomenia, v tomto substancionálnom prvku každej idealistickej dialektiky, preto ostala uzavretá a nevyhnutne dospela k svojej negácii; že túto idealistickú obmedzenosť nemožno prekonať naivne pochopeným „obrátением“ Hegla späť na nohy, tým, že sa ontologizmus idey jednoducho nahradí ontologizmom hmoty.

Niektorí práve z týchto dôvodov (popri mnohých iných) opustili *monistický princíp* filozofickej interpretácie sveta a človeka vôbec a založili rozličné formy pluralizmu. No ani jediný dôsledný a radikálny myšlienkový svet nemôže byť uspokojený pluralizmom; a to jednoducho preto, že vzťahy vnútri osobitných sfér existujúceho ostávajú navždy mystériom, lebo špecifičnosť jednotlivých oblastí existujúceho, čo si uvedomuje aj pluralizmus, je hlbšie vysvetlená dialektickou interpretáciou (pluralizmus to prebral z dialektiky), lebo sa s vývinovým princípom skutočnosti dostáva do protirečenia a bezmocne stojí proti základným filozofickým problémom.

Problém dialektiky sa teda v podstate prejavuje aj ako problém filozofického monizmu.

Do problematiky človeka prenikla doteraz najhlbšie koncepcia človeka ako bytosti praxe — takej praxe, ktorá predstavuje jednotu teoretickej a zmyslovej činnosti. Pokiaľ

ide o prax, vystupujú do popredia dva podstatné momenty: zmyslové pretvorenie skutočnosti (materiálnej a historickej), premena, vytváranie, zmena — a vedomé, plánovité teoretické zdôvodnenie tejto ľudskej zmyslovej, tvorivej činnosti.

Historickým spojivom človeka a prírody je prax. Z toho potom vidíme, že: a) príroda je vždy historickou kategóriou; b) svet človeka sa utvára historicky pretvorenou materiou prírody a prostredníctvom ľudských vzťahov, že svet je teda výtvorom človeka; c) rovina zmyslovej činnosti zodpovedá vždy príslušnej rovine teoretickej činnosti a naopak; d) pretvorenie prírodno-historickej skutočnosti je proces jednotný s pretvorením človeka, s pretvorením jeho vedomia a jeho vzťahov atď., e) riešenie hádanky o ľudskom vývine je dané analýzou človeka ako bytosti praxe.

Vzťah človeka ku skutočnosti, odhliadnuc od toho, či v zmysle čiastkového nazerania alebo čiastkovej zmyslovej činnosti, je vždy historickým vzťahom. Jeho predpokladom je určitý stupeň historickej praxe vôbec. Osebe prejavuje sa vždy ako historická kategória, lebo je vždy dané ako „pre nás“. Ale aj to, čo je „pre nás“, je historické a nie absolútne a ako také sa stavia proti tomu, čo je „osebe“. Kritika naivného realizmu často nevidí dialektiku tohto vzťahu a nezmyselnosť rečí o tom, čo je „pre nás“ bez toho, čo je „osebe“, takisto ako o tom, čo je „osebe“, bez toho, čo je „pre nás“. „Pre nás“ nie je len čírym ľudským subjektívnym výtvorom a poňatím, pretože bez toho, čo je „osebe“ je nemožné. Naopak, ako výsledok praxe obsahuje viac alebo menej (to je otázka *historickej roviny* ľudskej praxe) aj to, čo je „osebe“. A tak sa vzťah medzi tým, čo je „osebe“ a tým, čo je „pre nás“ ukazuje ako *historická úroveň ľudskej praxe*. Sú dané vždy v určitej historickej jednote, a keď sa stavajú proti sebe, nie je to nič iné ako celkom obyčajná nedialektická abstrakcia.

Iba s problémom praxe možno otázku dialektiky rovnako ako aj materializmu vecne preskúmať. Prax nie je daná len ako pomyselný výtvor a za nijakých okolností nie ako tvorivé nazeranie absolútneho sebauvedomenia či transcendentálneho subjektu. Už dávno sa ukázalo, že Fichteho vývody kantovskej problematiky sú neudržateľné a historicky bezmocné odhliadnuc od toho, že pre mnohých boli svojím akcentom významným úsekom, v ktorom si človek uvedomil seba samého a svoje poslanie.

Prax chápaná v Marxovom zmysle vychádza z tvorivého zmyslového, *materiálneho človeka a materiálna skutočnosť*, ktorú človek premieňa a z ktorej tvorí novú skutočnosť, vychádza z *historickej skutočnosti*, ktorá sa takisto zakladá na materiálnych predpokladoch (výroba atď.). *Keďže sa teda vychádza z praxe ako bytia človeka, ukazuje sa, že je možná len tak, keď obe ustanovujúce stránky praxe — zľudštená príroda a človek, ktorý sa stal prírodou — nie sú oddelené. Medzi absolútne odlišnými „substanciami“ alebo formami bytia nemôže byť nijakého vzťahu, vôbec nehovoriac o nejakom materiálnom vzťahu. Možnosť a fakt praxe, tejto základne ľudských dejín, nám ukazuje, že obe stránky (bez ktorých neexistuje nijaká prax) majú niečo spoločné, čím je ich vzájomný vzťah vôbec možný.*

Možné sú tu jedine dve odpovede: alebo spočíva ich jednota v nejakom ideálnom princípe (heglovskom alebo ľubovoľne ináč pochopenom princípe), alebo v nejakom materiálnom princípe (zase rozmanito koncipovanom). Dôsledky heglovského riešenia sú historicky známe a ako uzavretý systém nevyhnutne prekonané. Iba materialistický princíp nám poskytuje základňu pre dôsledne dialektické riešenie tak problematiky človeka ako otvorenej bytosti, ako aj jeho dejín ako otvorených dejín.

V dôsledku toho si kategória praxe *žiada* určitú jednotu, substanciálne spojenie a nie rozdielnosť oboch stránok tvoriacich prax. Jednota týchto stránok v hmotnosti — čo koniec-koncov znamená aj jednotu *sveta* v hmotnosti — neprotirečí teda javu praxe, ale ju len vysvetľuje ako *možnú*. Bez hmotnosti človeka a prírody, ktorú človek pre-

mieňa, je prax v materialistickom, marxovskom zmysle nemožná. *Prax nám nepoukazuje len na rodisko človeka ako historickej bytosti, ale aj na rodisko človeka ako prírodnej bytosti.* Určité obavy, ktoré tieto dôsledky a súčasne aj ich premisy vzbudili u niektorých humanisticky orientovaných filozofov, sú neodôvodnené, čo v ďalšom rozbere ešte ukážeme. A ešte menej odôvodnené a celkom nezmyselné je nahradiť tieto najvšeobecnejšie materialistické princípy (ktorých dôsledky treba jasne vymedziť a hranice týchto dôsledkov ukázať) nejakým iným princípom, a to, že jednota sveta je daná v praxi. Prax nemôže byť jednotným princípom anorganického a organického, pretože prax je ľudskou kategóriou.

Napriek tomu možno hovoriť o jednote človeka a ostatnej mimoľudskej skutočnosti danej tak v hmotnosti, ako aj v praxi.

Svojou stránkou hmotnosti (ktorú mnohí súčasní materialisti a marxisti vyzdvihovali príliš jednostranne) vysvetľuje sa človek ako prírodná bytosť a ako taká podlieha určitým, pre prírodnú bytosť platným zákonitostiam a dialektike všetkého existujúceho, ktoré sa ukázali ako nevyhnutné aj pre človeka. Ak je jedným zo základných princípov dialektiky, že v povahe všetkého konečného spočíva schopnosť prekonať svoje hranice, negovať svoju určitosť, tak je to taký princíp, ktorému človek podlieha ako určená a konečná bytosť. Jeho zrod, jeho rast a jeho smrť sú dôsledky jeho hmotnosti, jeho povahy ako prírodnej bytosti. Ale táto stránka jeho jednoty vôbec nevysvetľuje človeka ako bytosť historickú, vôbec nevysvetľuje to, čím je človek historickou bytosťou, a nie prírodnou bytosťou ako každá iná bytosť.

No na to, aby sa človek pochopil ako historická bytosť, aby sa pochopila aj jeho základná určenosť ako bytosti praxe i dialektika človeka a dejín, na to je spomenutá stránka ľudskej existencie nie bezvýznamná. Ako sme už videli, nemožno základnú zložku vysvetľujúcu človeka, kategóriu praxe, vysvetliť bez stránky jednoty človeka a ostatnej prírodnej skutočnosti.

Táto stránka skutočnosti nám vysvetľuje aj možnosť doterajších ontologických a dialektických rozborov a konštatácií o základných kategóriách, ktoré prenikajú všetkými oblasťami existujúceho, ako aj dialektických princípov, s ktorými sa rovnako stretávame vo všetkých dosiahnuteľných oblastiach existujúceho.

Odhliadnuc od toho, ako jednotliví filozofi interpretujú ontologický problém a problém kategórií, možno problém základných kategórií vyriešiť len *prostredníctvom predpokladu monizmu skutočnosti*. Ak každá oblasť skutočnosti má svoje osobitné kategórie, princípy a zákony zodpovedajúce štruktúre tejto osobitnej oblasti, potom je existencia najvšeobecnejších základných kategórií a princípov možná len tak, že všetky tieto oblasti majú štrukturálne niečo spoločné, že sú sčasti jednotné.

Rovnako je to aj s niektorými dialektickými princípmi.¹ Dialektický výklad každej jednej oblasti existujúceho ako určitého celku, ako určitého prenikania protikladov (odhliadnuc od toho, že tieto protiklady sú v každej oblasti odlišné a že v ľudských dejinách prijímajú podstatne iné znaky, lebo ide o človeka a jeho vedomé tvorenie) alebo vysvetlenie, že všetko existujúce obsahuje v sebe svoju negáciu a svojím ďalším vývinom nevyhnutne popiera svoje vnútorné hranice atď., poukazuje nám na spoločné dialektické znaky všetkých oblastí existujúceho, a tým aj na všetky oblasti dejín. Určité všeobecné princípy dialektiky sú možné len tým, že všetky tieto oblasti sku-

¹ Zámerne hovoríme o dialektických princípoch, lebo otázka „zákonov“ je veľmi sporná. Prenikanie protikladov napríklad je formou existencie súcna a prítom niet žiadnej zákonitosti, hoci napríklad pri prechode od kvantitatívnych zmien v kvalitatívne by sa dalo ešte hovoriť o zákonitosti. Preto určitý stupeň kvantitatívnych zmien nevyhnutne vedie k zmenám kvalitatívnym. Pre všeobecne dialektickú problematiku sú to ešte takmer nepreskúmané otázky.

točnosti sú jednotné vo svojej hmotnosti, bez ohľadu na to, že formulácia každého jedného z týchto princípov je historicky podmienená, historicky „subjektívna“, obmedzená a podmienená a v každej oblasti svojím obsahom odlišná.

Každé teoretické stanovisko človeka je určené určitou historickou úrovňou jeho úhrnnej praxe. No takisto, ako hovoríme — uvedomujúc si pritom historickú podmienenosť nášho poznania — o určitých všeobecných fyzikálnych zákonoch, v ktorých je vždy daná jednota toho, čo je „osebe“ a toho, čo je „pre nás“, môžeme rovnako oprávnenne hovoriť aj o najvšeobecnejších dialektických filozofických kategóriách, princípoch, uvedomujúc si pritom historickú úroveň, historický dosah našej vlastnej praxe, z ktorej dovidíme na určitú problematiku.

Problém dialektiky v prírode, teda v historicky pochopenej prírode, redukuje sa len na túto problematiku. Mimoľudské a ľudské, obe dané vo vývine, musia mať vo svojej hmotnosti určité spoločné určenia. Je úplne nesporné, že v jednom i druhom prípade môžeme a musíme hovoriť o parciálnej celistvosti, o rôznych rovinách, o negácii vnútorných hraníc, o vzniku nových kvalít atď. Aj príroda pozná rôzne formy *vývinu*; každý vývin predpokladá negáciu predchádzajúcich hraníc, určení, foriem a vznik nových foriem, štruktúr a kvalít. Až potiaľ dospel najhlbší výklad týchto procesov dialektických myšlienok a nemá nijaký zmysel vrátiť sa k starej metafyzike alebo k povrchnému evolucionizmu. Pred dialektickou myšlienkou človeka stojí len úloha: prekonať naše dnešné obmedzenia a hlbšie preniknúť do dialektiky historicko-*prírodnej*, najmä však prírodno-*historickej* skutočnosti,

Takisto je nedostatočné dialektičnosť zredukovať len na jeden princíp (napríklad totalitu alebo prax atď.) ako aj negovať dialektickú štruktúru a vývojaschopnosť prírodnej skutočnosti preto, lebo táto skutočnosť nepozná vedomú prax alebo preto, lebo nepredstavuje jednotný celok. Hmota nie je daná ako taká, vo svojej „obnaženej“ forme, ale iba ako rozmanité oblasti, roviny a štruktúry existujúceho. Každý jednotlivý spomedzi týchto celkov má preto aj svoje hranice a svoje spôsoby bytia a vývoja. Iba špecifický rozbor určitého celku a určitej oblasti skutočnosti má hodnotu skutočného rozboru a teórie.

Z dialektických princípov nevyplýva vôbec nijaká nevyhnutnosť určitého vývinu, ale iba všeobecné kategoriálne určenie existujúceho, jeho dialektická štruktúrnosť, jeho spôsoby vývinu a nevyhnutnosť tohto vývinu samého.² Smer tohto vývinu a jeho zmysel sú rozhodne dané na základe určitej štruktúry. Keď v súvislosti s niektorými štruktúrami môžeme hovoriť iba o obyčajných zmenách (anorganického), v súvislosti s inými o vývine (organického) určeného zákonmi štruktúry samej, je historická premena a vývin určený danou historickou štruktúrou, ale súčasne aj vedomou aktivitou človeka, momentom, ktorým sa problém historického dostáva na celkom špecifický základ. Práve preto, že hovoríme o dialektike všetkého existujúceho ako aj o hmotnosti existujúceho, ešte stále nemáme kľúč na pochopenie oblasti špecificky ľudského. Ešte stále môžeme zotrvať v dialektickom ontologizme alebo vo vulgárnom materializme.³

² Dialektická štruktúra napríklad ľudského myslenia, jednota všeobecného a osobitého v každom pojme a v každom súde je nevysvetliteľná bez rovnako dialekticky štrukturovanej, do ľudského myslenia transponovanej skutočnosti. Nebyť Marxa, bola by dialektická štruktúra nášho myslenia bez určitej dialektickej štruktúry materiálneho sveta zostala tajomstvom.

³ Marxizmus ako materializmus zastáva teda spoločné stanovisko s každým dôsledným materializmom vo vzťahu k najvšeobecnejším filozofickým otázkam jednoty sveta. No ako sme už videli, toto stanovisko neposkytuje nijaké vysvetlenie pre človeka ako historickej bytosti, ako bytosti slobody. A nielen to. Bez princípu praxe zostáva iba obyčajnou kontempláciou, ktorá neposkytuje dostačujúci dôkaz pre svoje oprávnenie. A práve preto, že marxizmus je charakte-

Vulgárnomaterialistická interpretácia stavia človeka naroveň prírode a tým, že prírodné zákony rozširuje na človeka a jeho dejiny, nevšima si ľudskú špecifičnosť. Rôzne druhy mechanizmu, biologizmu, energetizmu a ekonomizmu vo filozofii a sociológii sú dôsledky takýchto jednostranností. Naproti tomu dialektický ontologizmus zastáva názor, že vyriešil problém človeka tým, že všeobecné dialektické princípy aplikoval na dejiny a vyhlásil ich za zákony. Zároveň sa dostáva do tesnej blízkosti vulgárneho materializmu, lebo pre hru svojich dialektických zákonov nachádza len beztvaré, materiálne produktívne sily a zabúda na človeka ako na hlavnú produktívnu silu. Tým, že sa na problém slobody nazerá len ako na poznanie nevyhnutnosti, stavia sa historično vlastne naroveň prírodnej zákonitosti a v podstatnej interpretácii človeka sa uviazlo v čírom gnozeologizme.

Problém dialektiky je teda svojou podstatou problémom špecifičnosti ľudskej existencie. Niektoré identické kategoriálne a dialektické momenty vo vzťahu ku všetkým pre nás dosiahnuteľným oblastiam skutočnosti (teda aj ľudským), hovoria *len* o určitej prírodnej spojitosti všetkých týchto oblastí, rovnako ako nám *len* prax poskytuje skutočne čínorodé potvrdenie tohto spojenia, a nie potvrdenie nerovnosti.

Tieto najvšeobecnejšie princípy vonkoncom neurčujú vývin, vôbec jej nedávajú *smier*, a teda ani nie ľudský, historický vývoj. Ukazujú *len* špecifičnosť štruktúr existujúceho a formy, podľa ktorých sa tieto štruktúry vyvíjajú. A práve jeden zo základných dialektických princíпов poukazuje na to, že každá oblasť existujúceho má svoju špecifickú kategoriálnu skladbu, svoju špecifickú zákonitosť a svoje formy premeny. Preto je ako abstraktné všeobecná dialektika úplne nedostatočná na pochopenie ľudského špecifika, hoci poukazuje na rad foriem a princíпов identických s ostatnou skutočnosťou. Takisto ako žiada, aby filozofia našla onen osobitný archimedovský bod, prostredníctvom ktorého pôsobí páka dejín. Marx našiel tento bod v kategórii praxe a samu páku v človeku.

Obavy, o ktorých sme už hovorili a ktoré vo vzťahu k rôznym mechanizmom a ontologizmom interpretácií dialektiky boli oprávnené, sa javia ako bezpredmetné, keď sa problém dialektického chápe skutočne dialekticky a keď sa ľudská tvorivá sila nepoňma kantovsko-fichtovským spôsobom.

Všeobecne dialekticko-filozofické úvahy, ktoré sú dané v každej koncepcii kategórií a najvšeobecnejších princíпов existencie a ktoré vždy a aj naďalej vzbudzujú abstraktné filozofické záujem, riešia problém „postavenia človeka v kozme“ a poskytujú určité momenty a rámce pre nevyhnutne potrebnú koncepciu skutočnosti. Tak ako sa prostredníctvom kategórie praxe dostávame k nevyhnutnému postulátu jednoty sveta, tak nám práve *len* tento postulát vysvetľuje možnosť praxe.

Ale tieto všeobecné princípy materializmu ako aj dialektiky, aby sme to ešte raz zdôraznili, nevysvetľujú človeka ako človeka, ako historickú bytosť. Hoci by bez tejto stránky výklad ľudského bol nedostatočný (pretože človek musí seba samého a aj špecifičnosť svojej existencie vysvetliť ako bytosti prírody) nemôže sa človek uspokojiť s vysvetlením svojej existencie ako existencie *len* prírodnej. *Čím teda je človek generickou bytosťou? Čím teda dostáva zmysel v tejto prírodnej nezmyselnosti? Nijaká prírodná alebo všeobecne dialektická zákonitosť nevysvetľuje jeho historické bytie; človek nie je obyčajným pokračovaním prírody, ale radikálnym zlomom, ktorý podstatu prírody zahrnuje v sebe samom len ako svoj prírodný, a nie historický osud.*

---

rizovaný tým, že sa obracia k človeku a že v praxi nachádza riešenie problematiky človeka ako historickej bytosti a že na tom súčasne zakladá všetky svoje ostatné princípy, a tým aj stanovisko materialistického monizmu — predstavuje princíp praxe základné stanovisko marxizmu.

Osobitná dialektika historického, dialektika jeho vlastnej praxe a všetkých protirečivých javov, ktoré vytvára, stáva sa preto oblasťou najvysostnejšieho filozofického, umeleckého a revolučne historického záujmu človeka.

Zmysel jeho historickej existencie stáva sa relevantným a rozhodujúcim len poznaním nezmyselnosti jeho kozmickej existencie.

Akokoľvek ide v dejinách v problémom ľudského o celkom nové kategórie, princípy a dialektické momenty, napríklad prax, vedomie, sloboda, odcudzenie a iné, a akokoľvek sa problematika historického stáva prístupnejšou a racionálnejšou s nimi a prostredníctvom nich, bolo by úplne mystické, keby človek nevedel vymedziť rad určení, ktoré ho s ostatnými oblasťami existujúceho spájajú a neraz takmer identifikujú. Opač toho by znamenal, že ide o celkom nerovnaké, absolútne rôzne oblasti skutočnosti. V tomto prípade však by sme vôbec nemohli hovoriť o ľudskej praxi, o zmyslovej, materiálnej, historickej a výrobnjej praxi človeka.

Pre človeka je teda jeho historická existencia podstatným filozofickým a ľudským problémom. Človek len ako prírodná bytosť nie je historickým človekom a ako takáto bytosť nemôže byť nesmrteľný. Smrť nie je historickou, ale prírodnou kategóriou a podľa toho podstatne nie opravdivým ľudským problémom. Človek je nesmrteľný len ako historická bytosť, ako slobodná a tvorivá bytosť. A preto je aj problém slobody jeho základným problémom.

SÚČASNÉ PROBLÉMY MARXISTICKEJ DIALEKTIKY*

MIHAILO MARKOVIČ

1

Jestvujú tri koncepcie o možnosti a podstate dialektiky, ktoré, podľa môjho názoru, treba zavrhnúť:

a) nekritické, antropologické učenie o všeobecných zákonoch prírody, spoločnosti a ľudského myslenia,

b) opačný extrém, a síce úplný skepticizmus čo do možnosti akýchkoľvek všeobecných metodologických princípov alebo teoretických predpokladov ohľadne ľudského sveta ako celku,

c) taká úzka špecifikácia dialektiky, ktorá ju zredukovala na teóriu a metódu vlastnú len ľudským dejinám, pričom popiera možnosť jej aplikovania aj na prírodu a prírodné vedy.

2

Mnohí marxisti považovali dialektiku za primárne univerzálnu ontologickú teóriu, vyjadrujúcu trvalú schému každej zmeny vo svete, úplne nezávisle od človeka a ľudskej praxe.

Dve základné slabosti takejto koncepcie sú:

Po prvé, výroky, ktoré majú tendenciu vyjadrovať dialektické „zákony“, sa považovali za nepochybné, dokázané vedeckými faktami, absolútne pravdivé. Počet zákonov bol ustálený. Toto viedlo k paradoxným následkom: teória univerzálnej zmeny sa stala

* Referát zo sympózia československých a juhoslovanských filozofov v Zadare.